

[B] **OPSTAND EN CONSOLIDATIE.
DE TACHTIGJARIGE OORLOG**

In 1648, met de Vrede van Westfalen, legde de Spaanse koning zich definitief neer bij de scheiding tussen de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden en erkende hij de soevereiniteit van de Republiek van de Verenigde Provinciën. In 1998 werd de vierhonderdvijftigste verjaardag van deze vrede gevierd. Dit gebeurde met veel vertoon in het Noorden, met oorverdovende stilte in het Zuiden. Het Noorden was inderdaad als overwinnaar uit de strijd gekomen en dat mocht worden gevierd. De lange weg naar deze vrede werd traditioneel aangeduid als de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Tijdgenoten lieten het al niet na om deze wonderlijke, heldhaftige strijd te bezingen, maar tot op vandaag bleven in Nederland de Opstand tegen Spanje en de beginjaren van de Republiek bevoorrechte thema's van historisch onderzoek. Uit deze historiografische traditie is het boek *De Tachtigjarige Oorlog. Opstand en consolidatie in de Nederlanden* voortgekomen. Het is een breed opgezette geschiedenis over de opstand tegen Spanje, de daaruit voortvloeiende scheiding van de Nederlanden, en vervolgens de consolidatie van de Noordelijke Nederlanden tot een soevereine staat die van de zeventiende eeuw haar Gouden Eeuw maakte. De titel van dit grote boek verwijst uitdrukkelijk naar deze traditie (zie onder meer Jacques Pressers *De Tachtigjarige Oorlog* uit 1941-1948), ook al nemen onderwijs en wetenschappelijke wereld vandaag afstand van de benaming "Tachtigjarige Oorlog" om deze scharnierperiode aan te duiden. Het beginjaar, 1568, was het jaar waarin Willem van Oranje, gevlucht en verbannen naar Duitsland, met een klein leger de Spaanse Nederlanden binnenviel, de eerste militaire operatie om de Nederlanden te "bevrijden van het Spaanse juk". Vandaag is het duidelijk dat de "Opstand" meer de lading dekt en dat de wortels van dit verzet verder in de tijd teruggaan.

Zich plaatsen binnen een historiografische traditie staat het integreren van de modernere verworvenheden van het historische bedrijf niet in de weg. In dit boek wordt gekozen voor een interdisciplinaire aanpak waarbij de economische en sociale geschiedenis gewicht krijgen en waarin een internationaal perspectief wordt gehanteerd.

Frans Hogenberg, *De Slag bij Heiligerlee*, gravure. Deze slag, die plaatsvond op 23 mei 1568, was de eerste overwinning voor de Nederlandse opstandelingen tijdens de Tachtigjarige Oorlog.

Dit levert een veelzijdig en genuanceerd verhaal op dat de resultaten verwerkt van een haast exponentieel groeiend aantal studies. De bijzonder indrukwekkende bibliografie (achtentwintig bladzijden) illustreert dit overtuigend. Bovendien laat de genese van dit boek zien dat een omvattende grote geschiedenis van de Tachtigjarige Oorlog vandaag de krachten van één auteur te boven gaat.

Vier Nederlandse historici komen in dit boek aan het woord. Dit gebeurt door het samenbrengen van twee publicaties die hun bestaansrecht hebben bewezen en dit nieuwe boek tot een tweeluik maken. De ondertitel van dit boek (“*Opstand en consolidatie in de Nederlanden*”) verwijst uitdrukkelijk naar deze tweedeling. Het eerste deel behandelt de periode van ca. 1560 tot 1609 en gaat terug op *De Kogel door de Kerk*. Deze publicatie begeleidde in 1979 de gelijknamige tentoonstelling in het Museum Catharijneconvent ter herdenking van de Unie van Utrecht (1579). Ook het tweede deel, een bewerking van *De Bruid in de Schuit* (1985), heeft een zelfstandige geschiedenis achter de rug. *De Bruid in de Schuit* behandelt

de beginjaren van de Republiek, van 1609 tot 1648.

Oudere overzichten bijwerken en bestaande overzichtswerken samenbrengen tot een nieuw geheel is een risicovolle operatie, maar ze is hier met veel tact en overleg uitgevoerd. De recente literatuur werd verwerkt, ook in de stukken van Wilhelmus Zappey, de economische historicus die in 2000 overleed. Bovendien dient zich nu een bijzonder interessante structuur aan waarbij het “klassieke” chronologische verhaal wordt afgewisseld met dwarsdoorsnedes die de bestuurlijke, economische, maatschappelijke en kerkelijk-religieuze situatie portretteren bij het begin (midden zestiende eeuw), de helft (1609: het Twaalfjarig Bestand) en het einde (midden zeventiende eeuw).

In de synchronische hoofdstukken blijft de politieke geschiedenis de dragende kracht. Landvoogden komen en gaan, pacificaties, unies en bestanden worden gesloten en vervolgens weer met voeten getreden, troepenbewegingen, munitie en belegeringen illustreren de wisselende krijgskansen. En ook de vele straffe, onwaarschijnlijke

gebeurtenissen zoals de Beeldenstorm (1566), de Spaanse Armada-expeditie (1588) of de terechtstelling van raadpensionaris en politiek zwaargewicht Johan van Oldenbarnevelt (1619), hebben opnieuw hun plaats gekregen. Dit alles wordt gebracht in een bijzonder genuanceerd verhaal met veel aandacht voor de internationale context.

Wat zich honderd jaar lang in de Lage Landen afspeelde, werd niet alleen met argusogen vanuit alle hoeken van Europa gevolgd. Alle grote Europese spelers waren in meer of mindere mate ook betrokken partij. Zolang de Ottomanen in het Middellandse Zeegebied Spanje aan de praat hielden, bleven de Spaanse troepen in de Nederlanden verstoken van voldoende middelen. En wat speelde er niet al in het hoofd van de Engelse koningin Elisabeth I toen ze zich in 1585 liet verleiden om de in het verweer gedrongen opstandige provincies militair te ondersteunen? Deze internationale aandacht is niet nieuw en dankt veel aan het onderzoek van Geoffrey Parker (onder meer *The Dutch Revolt* uit 1977) en andere historici van de Angelsaksische school. Opstand, oorlog en godsdienststrijd veronderstellen oppositionele groepen en ook hier heeft het onderzoek de voorbije decennia geleerd om een genuanceerd verhaal te brengen met veel oog voor gematigden, “modderers”, middengroepen en “loyale oppositie”. Harde conflicterende standpunten laten zich vlug herkennen maar schieten tekort om de Opstand en de consolidatie van de Republiek ten volle te doorgronden.

Ondanks deze internationale en genuanceerde benadering, verdwijnen Vlaanderen, Brabant en de andere zuidelijke provincies te vaak tussen de bladzijden van dit verhaal. Deze Zuidelijke Nederlanden gingen voor in de Opstand, werden op het einde van de zestiende eeuw door Alexander Farnese opnieuw voor Spanje gewonnen en gingen de zeventiende eeuw in als de katholieke Spaanse Nederlanden. In de algemene perceptie blijft de Opstand vooral een zaak van Nederland en het Zuiden wordt door deze finaliteit weggedrukt. De eerste zin van de inleiding (p. 9) is in dit opzicht opvallend duidelijk: “De Tachtigjarige Oorlog is een van de meest ingrijpende episodes uit de *Nederlandse* geschiedenis: de strijd waarin de basis voor de huidige Nederlandse staat werd gelegd” (mijn nadruk, LV). In het bijzonder valt op hoe weinig belang er

wordt gehecht aan de migratieproblematiek. De invloed van de immigratie uit de Zuidelijke Nederlanden in de opbouw van de nieuwe Republiek blijft voorwerp van discussie en de huidige generatie Nederlandse onderzoekers stelt zich op dat punt bijzonder kritisch op. Dit is niet voldoende om deze “selectieve” aandacht te legitimeren.

Deze nieuwe *De Tachtigjarige Oorlog* werpt zich autoritair op als het grote leesboek, het naslagwerk en de monografie over de Opstand van de Nederlanden en de geschiedenis van de prille Republiek. Auteurs en uitgevers hebben er alles aan gedaan om deze steile ambitie waar te maken en het de lezer naar zijn zin te maken. De keurige indeling in hoofdstukken en paragrafen is bijzonder heilzaam. Het zijn rustpunten in dit voorstuwende verhaal. Wisselende krijgskansen en de complexe religieuze verhoudingen laten zich vlot aflezen van de bijzonder heldere kaarten. De overvloedige illustraties kregen zeer uitgebreide bijschriften. Het laat zich nu al raden dat lezers zich zullen laten verleiden tot plaatjes kijken, en het moet gezegd: je komt er een heel eind mee. Bovendien wordt hier informatie gegeven die in het corpus geen plaats vond. Zo komt Simon Stevin enkel in een bijschrift ter sprake. Op het belang van de bibliografie werd reeds gewezen en het persoonsnamenregister is in een werk van meer dan 400 pagina's geen overbodige luxe.

LUDO VANDAMME

S. GROENVELD, H.L.PH. LEEUWENBERG, M.E.H.N. MOUT & W.M. ZAPPEY (†), *De Tachtigjarige Oorlog. Opstand en consolidatie in de Nederlanden (ca. 1560-1650)*, Walburg Pers, Zutphen, 2008, 432 p.